

УДК 378.011

Н.П. ВОЛКОВА,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розкрито сутність феномену «комп'ютерна комунікація», її комунікативні можливості, засоби, особливості; обґрунтовано вагомість для вчителя володіння засобами комп'ютерної комунікації; висвітлено особливості підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації.

Ключові слова: комп'ютерна комунікація, засоби комп'ютерної комунікації, підготовка майбутніх учителів.

Актуальність проблеми. Актуальність проблеми зумовлена тим, що сучасний професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце і роль професійної комунікації в освітньому процесі як засобу координації педагогічної діяльності, самореалізації, самовизначення та самоствердження. Учитель має вільно організувати діалог із різними за фахом людьми, реальними та віртуальними партнерами, вдаючись до вербальних, невербальних засобів комунікації, активно використовуючи можливості комп'ютерних мереж для організації плідного взаємообміну інформацією. Він має не тільки застосовувати сучасні інформаційні технології, але й співпрацювати, конкурувати з ними, з необмеженими інформаційними ресурсами, користуватися комплексом комунікативних послуг, передбачених інформаційно-освітнім середовищем.

Аналіз досліджень і публікацій. Застосування комп'ютерів як засобів опосередкованої комунікації увійшло в суспільну практику ХХ ст., що зробило актуальним появу «комп'ютерної комунікації», яка передбачає культурний поліморфізм, що відкриває простір для трансформації монологу у діалог та полілог (природа – культура, культура – суспільство, наука – мистецтво культури) і має значні можливості до подальшого розвитку засобів комунікації та спонукало науковців до дослідження комп'ютерних засобів комунікації, їх комунікативних можливостей (Т. Берліна, З. Джаліашвілі, В. Долматов, Н. Женова, Дж. Лалл, О. Леонтович, Н. Морзе, Б. Набока, А. Романов, С. Русаков, О. Пехота, П. Підкасистий, І. Підласий та ін.).

Проте незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених комп'ютерній комунікації, і сьогодні питання щодо підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації залишається недостатньо вивченим.

Метою статті є обґрунтування особливостей підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації.

Згідно з метою було поставлено **завдання**: розкрити сутність феномену «комп'ютерна комунікація», її комунікативні можливості, засоби, особливості та обґрунтувати вагомість для вчителя володіння засобами комп'ютерної комунікації; висвітлити особливості підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Щодо сутності феномену, то комп'ютерну комунікацію тлумачимо як комунікацію за допомогою вербальних та невербальних комунікативних систем, опосередковану комп'ютерними засобами комунікації (електронна пошта, телеконференція, веб-конференція, чат, форум). Вона включає всі традиційні види і форми мовлення – усну, письмову, внутрішню, монологічну і діалогічну (системи «людина – комп'ютер – людина», «людина – комп'ютер»), що зумовлює створення особливої форми комунікації – *метакомунікації* [17, с. 70], яка знімає просторово-часові обмеження в процесі роботи з різними джерелами інформації та визначає новий темп і ритм розвитку розумової діяльності майбутніх фахівців. Комп'ютерні комунікації дозволяють вступити в діалог з розосередженою у просторі групою однодумців, віддалених один від одного суб'єктів завдяки можливості прийому та відправлення текстової інформації кожним з учасників решті. Ця форма взаємодії перетворюється на засіб міжнародної комунікації, що дає змогу залучити фахівців різних галузей знань до спільного вирішення загальнолюдських проблем [17, с. 71]. Ефективність її обумовлена рівнем володіння засобами первинних комунікативних процесів (вербальними, невербальними, слуховими, візуальними та ін.), адекватністю інтерпретації змістів повідомлення, усвідомлення мотивів суб'єктів комунікації.

Опрацьовуючи сучасні комп'ютерні комунікації, науковці А. Столяревська, А. Романов, В. Торопцов, Д. Григорович, А. Андреев, М. Олексеев, С. Григорьев, Т. Берліна, С. Гунько, З. Джаліашвілі, В. Долматов, О. Леонтович, Н. Морзе, Н. Женова, О. Пехота та ін. вказують на значні комунікативні можливості:

– мультимедійний зв'язок, що передбачає поєднання голосу, тексту та відеозображення, які передаються по одній фізичній лінії зв'язку («перехід від вербальної до графічної комунікації на наочному, візуально-образному рівні» [14, с. 40]). Суттєвим творчим елементом такої комунікації є вибір засобу подання інформації;

– *гіпермедіасистеми*, що стимулюють внутрішній діалог користувача за умови, коли гіпертекст (база даних, яка складається з текстових та/або графічних фрагментів, що містять логіко-сміслові або асоціативні зв'язки для переходу від одного вузла до іншого [14, с. 120]), поєднує у собі завдання на розуміння і предметні мікрозадачі. Ці види діяльності, розкриваючи способи мислення, сприяють зіставленню різних позицій, спонукають до самостійного розмірковування або оцінки висловлених гіпотез, аргументів, до прийняття самостійних рішень, аналізу різних позицій, оцінних суджень [11];

– *телекомунікаційні технології* (технології передачі та одержання інформації за допомогою глобальних комп'ютерних мереж [9, с. 170]), які базуються на широкому спілкуванні, зближенні, стиранні кордонів між окремими соціумами, на вільному обміні думками, ідеями, інформацією учасників спільного проекту; засновані на широких контактах з культурою різних народів, досвідом людства; стимулюють розвиток рідної мови та оволодіння іноземними мовами [7].

Науковці Н. Морзе, А. Сергеев [7; 12] пропонують варіанти класифікації систем комунікації. Так, за адресною спрямованістю повідомлень і часом реакції відповіді на них виділено системи особистого (діалогового) та колективного (полілогового) листування; за часом реакції на відправлене повідомлення – системи інтерактивного (синхронного режиму зв'язку on-line) й відстроченого спілкування (асинхронного режиму зв'язку off-line).

Різні засоби комп'ютерної комунікації (електронна пошта, телеконференція, веб-конференція, чат (Internet Relay Chat), форум) детермінують різну інтенсивність діалогу. Так, якщо обмін інформацією здійснюється за допомогою електронної пошти, діалог уповільнюється, він зазвичай високоструктурований, оскільки здійснюється у письмовій формі. Високий ступінь інтенсивності діалогу досягається за допомогою комп'ютерних конференцій, у процесі яких користувач відповідає на запитання інших і кожен має можливість взяти участь у діалозі, інформаційно збагативши його.

Дослідники виділяють ще одну форму комунікації – внутрішню дидактичну розмову (керований внутрішній дидактичний діалог) – *квазидіалог*, що здійснюється у формі інструкцій, які містять припущення відносно того, що людина уже володіє основною інформацією щодо того чи іншого твердження [8, с. 72]. Впровадження комп'ютерних комунікацій підвищує вимоги і до усного, і до писемного мовлення (мовленневих умінь) та передбачає на-

явність умінь користуватися інформаційними ресурсами комп'ютерних технологій (діалог «людина – комп'ютер», діалог «людина – комп'ютер – людина»).

Комп'ютерні комунікації завдяки наочному поданню інтелектуальних засобів (гіпотез, прийомів аналізу умови, контролю за діями) дозволяють забезпечити включення користувача у змодельований комп'ютером процес розмірковування, що уможливорює засвоєння нової інформації в умовах внутрішньої комунікації.

Крім того, комп'ютерна комунікація робить процес використання освітніх, інформаційних ресурсів *гуманним, демократичним, відкритим, толерантним* [1]: через фізичну непредставленість партнерів у текстовій комунікації не виникає традиційних комунікативних бар'єрів, обумовлених зовнішніми даними співрозмовників: стать, вік, соціальний статус, майнові, географічні характеристики; з'являється можливість створювати про себе будь-яке враження за власним бажанням, тобто стає можливим конструювання віртуальних особистостей; відсутні попередня категоризація й оцінка партнера за зовнішніми даними; знімається проблема, пов'язана з труднощами формулювання своїх думок під час прямого діалогу між суб'єктами комунікації; з'являється можливість пробних комунікативних дій та їх корекції.

Характерним для неї є: висока інтенсивність і добровільність контактів; можливість «бути в один і той же час у різних місцях»; інтерактивність (можливість зворотного зв'язку); зближення комунікативних інтересів партнерів, взаємна інформаційна продуктивність комунікації, значна комунікативна активність користувачів і, як наслідок, – їх висока інформаційність у досліджуваних питаннях; стійке прагнення до емоційного наповнення змісту інформації (використання «смайликів», абревіатур, подвоєння дієслів); своєрідність міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації (вплив механізмів стереотипізації та ідентифікації, установки, очікування бажаних якостей у партнері).

Проте сьогодні проблема відсутності невербального впливу в умовах комп'ютерної комунікації, на якій як обмежувальній акцентують увагу дослідники, вирішується шляхом впровадження мережевих мультимедійних технологій, таких як Quick Video Server (QVS) – програмне забезпечення відеосервера на базі операційної системи Windows NT (забезпечує економічне і просте спільне використання відеоданих). QVS підтримує всі стандарти відеоформатів, включаючи MPEG-1, MPEG-2, Indeo, QuickTime, Сінепак і Motion-JPEG. Програма QVS добре працює зі стандартними локальними мережами (Ethernet, Token-Ring, Fast Ethernet, FDDI, ATM) і глобальними мережами на основі протоколу TCP/IP. За допомогою такого роду серверів користувачі мережі можуть бути забезпечені високоякісним відеосервісом у режимі реального часу і активної повноцінної комунікації.

Для повноцінної професійно спрямованої комп'ютерної комунікації вчитель має володіти вміннями використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій (діалог «людина–комп'ютер» (працювати з різними видами, носіями, електронними банками інформації [4]; здійснювати швидко й кваліфіковано пошук, добір необхідних даних із різних джерел інформації (професійна, психолого-педагогічна література, періодика); працювати з текстовими файлами – Web-сторінками; інформаційно-комунікативні технології для організації навчально-виховного процесу (використовувати інформаційні ресурси Інтернету та локальної мережі для організації навчального процесу; управляти навчально-виховним процесом за допомогою комп'ютерних технологій); комунікативні ресурси комп'ютерних технологій (діалог «людина–комп'ютер–людина»), приймати й надсилати повідомлення електронною поштою; встановлювати комунікативні зв'язки в асинхронному режимі зв'язку (або режимі off-line та on-line); володіти культурою діалогу (сетікетом) із всесвітньою мережею. Варто обговоритися, що тут під інформацією ми розуміємо: цілеспрямований обмін думками й повідомленнями, одержуваними у процесі сприйняття співрозмовника; прагматичний та емоційний аспекти обміну повідомленнями. У цьому визначенні відображено психологічні, лінгвістичні й педагогічні особливості вербальної та невербальної комунікації, що, на наш погляд, необхідно враховувати у процесі підготовки студентів до професійно-педагогічної комунікації.

Розкривши сутність феномену «комп'ютерна комунікація», її комунікативні можливості, засоби та особливості реалізації, обґрунтуємо власну позицію щодо особливостей підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації.

Розуміючи провідну мету вищої школи у підготовці педагога, здатного спрямувати свою діяльність на всебічний розвиток особистості учня, вважаємо, що зміст підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації має бути орієнтований не лише на озброєння їх глибокими науковими комунікативними знаннями, але й на формування їхнього ставлення до знань, здатності відшукувати особистісні смисли у кожному акті комунікації, передбачати і враховувати близькі й віддалені її наслідки. Отже, знання мають усвідомлюватися студентами як цінність. Згідно з положеннями Ю. Пасова «зміст ... має представляти, відображати зв'язки і стосунки предметів, явищ об'єктивної дійсності й містити в собі погляд того, хто говорить, його оцінку, ставлення до предметних зв'язків зовнішнього світу, бути емоційно забарвленим через призму особистості мовця» [10, с. 185].

Ціннісно-смысловий зміст комунікативних знань передбачає виділення основних цінностей, норм і еталонів комп'ютерної комунікації, що мають стати об'єктом ціннісного ставлення студентів у процесі їх засвоєння, набуваючи статусу оцінних знань, що «фіксують у навчальному процесі у явному вигляді особистісне ставлення суб'єкта до об'єкта, яке відмінне від пізнавального» [15]. Вони є необхідним засобом засвоєння знань і одночасно виступають особистісно вагомим результатом їх засвоєння, перетворюючись на *особистісне знання* (особистісно значуще для здійснення плідної соціально значущої діяльності), що є надзвичайно важливим, оскільки процес нарощування інформації може протікати лише у сфері особистісного знання; творча діяльність людини найбільш повно реалізується на фундаменті особистісно значущого знання.

За гуманістичного, особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання, *надання знанням особистісного сенсу* («індивідуалізованого усвідомленого відображення дійсного ставлення особистості до об'єктів її діяльності» [16, с. 186]) забезпечує становлення системи особистісних смислів студентів. А. Хуторської відзначає, для того, щоб «організувати мотивований прояв і розвиток особистісних освітніх смислів студента, необхідно у змісті освіти відобразити перш за все такі ключові освітні об'єкти та відносини між ними: фундаментальні об'єкти навколишнього світу, особистісний досвід студента стосовно цих об'єктів, фундаментальні досягнення людства стосовно цих об'єктів» [Там же, с. 186]. Відповідно до цього, процес пошуку і збагачення особистісних сенсів студента щодо об'єктів вивчення передбачає *«особистісну творчість студента* (освітня продукція студента як особистісний зміст його освіти); *самоусвідомлення особистого досвіду, знань і ціннісних орієнтацій студента* (рефлексивно «зняті» результати пізнання і творчості); *вияв позиції і відповідної діяльності* (ставлення до попередньо відчужених загальнокультурних знань і соціального досвіду) [Там же, с. 186].

Усвідомлюємо, що знання може бути засвоєне лише завдяки *власній пізнавальній активності* суб'єкта. Отже, під час організації засвоєння комунікативних знань важливим є заздалегідь спланована діяльність, яка дозволить студентам екстеріоризувати їх у вигляді відповідних комунікативних дій і вчинків, збагатити особистий комунікативний досвід, зможе забезпечити досягнення тих цілей, заради яких організується засвоєння. На наше переконання, *комунікативні знання мають стати для студента основою для здійснення будь-якої комп'ютерної комунікації, самореалізації, збагачення особистісного комунікативного досвіду, формування компетентності у здійсненні досліджуваної комунікації*.

Виходячи із зазначеного, зміст підготовки студентів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації має проектуватися не просто як знакова система (А. Вербицький [3]) плюс діяльність щодо його засвоєння, а і як предмет діяльності студента. Тоді засвоєння буде здійснюватися у контексті цієї діяльності, де знання виконуватимуть функції орієнтованої основи діяльності, засобів її регуляції, а форми організації навчальної роботи студентів виступатимуть як форми відтворення змісту, що засвоюється.

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що істотним критерієм у доборі змісту підготовки студентів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації має бути те, що за результатами його опанування майбутній учитель зможе виробити власний погляд на професійно спрямовану комп'ютерну комунікацію як на об'єкт педагогічного моделюван-

ня, який потребує творчого підходу, необхідності неперервної комунікативної освіти. Крім того, обсяг знань має бути достатнім для того, щоб студенти змогли самостійно реалізувати у практичній педагогічній діяльності технології комп'ютерної комунікації, моделювати конкретні комунікативні дії, опановувати нові знання, збагачувати комунікативний досвід.

Усвідомлюємо, що ставлення кожного студента до цінності того або іншого знання має індивідуальний характер, проте прийоми ціннісно-орієнтовної діяльності здійснюються кожним суб'єктом у процесі формування власного ставлення, що й обумовлює їх використання. До них відносимо прийоми: *фактичного аналізу ситуацій і явищ, оцінного аналізу ситуацій і явищ, актуалізації особистісних цінностей, цілепокладання.*

Уведення цих прийомів у процес навчання є запорукою здобуття студентами глибоких знань комп'ютерної комунікації як засобу компетентного вирішення завдань навчання й виховання учнів, організації різноманітної комунікації; усвідомлення етичних норм і правил взаємодії.

Засобами здійснення комунікативної діяльності, застосування системи знань виступають уміння – свідоме оволодіння сукупністю певних навчальних операцій (способів здійснення дій) [6, с. 254]. Як особистісний феномен уміння належать до продуктивної діяльності, формуються й розвиваються саме в процесі цієї діяльності. Сформовані вміння у подальшому стануть запорукою опанування нових знань, використання їх при розв'язанні теоретичних чи практичних питань. Дидактика умінь, їх єдність і розвиток є одним із істотних аспектів багатогранного процесу включення особистості в практику.

О. Грейліх зазначає, що кожен учитель, як правило, над усе цінує у своїй професійній діяльності і поведінці те, що напрацьовано ним самим і виникло як наслідок власного життєвого досвіду, з аналізу і узагальнення емпіричних знахідок у сфері спілкування, які стали для нього власним надбанням. Ось чому кожен студент потенційно здатний самостійно відтренувати комунікативні дії, що узгоджуються з сутністю його вчинків, характерних для нього як особистості, і буде найкращим чином забезпечувати й виробляти індивідуальний досвід спілкування з іншими людьми [5, с. 9]. Погоджуючись з вищевказаними формулюваннями та враховуючи залежність формування умінь від наявності відповідних знань, вважаємо за необхідне подавати їх у *логічній єдності, де на основі певного виду знань формується одне або декілька умінь.* Щоб оволодіти уміннями, необхідно засвоїти знання про те, яким чином діяти у запропонованих умовах і які саме навички розвивати. Виходячи з цього, можна стверджувати, що усвідомлене і творче застосування навичок свідчить про сформованість умінь. Ці загальні положення рівною мірою стосуються процесу формування усіх видів умінь, зокрема інформаційно-пошукових комунікативних.

На основі означених вище підходів можна дійти висновку про те, що *формування інформаційно-пошукових комунікативних умінь буде тим ефективнішим, чим глибше особистість оволодіє відповідними знаннями комп'ютерної комунікації і відповідними навичками.* Таким чином, зміст навчання має забезпечити *формування у студентів інформаційно-пошукових комунікативних умінь для виконання певних видів комунікативної діяльності.*

Теоретичне осмислення проблеми дало можливість підійти до розуміння інформаційно-пошукових комунікативних умінь як до інтегративної властивості особистості, комплексу комунікативних дій, заснованих на ґрунтовній теоретичній, практичній та технологічній підготовленості, що дозволяє творчо використовувати комунікативні знання та навички для відображення й перетворення комп'ютерної комунікації. Інформаційно-пошукові комунікативні вміння за своєю сутністю є внутрішньою моделлю майбутньої професійно спрямованої комп'ютерної комунікації, що, базуючись на знаннях і здібностях, забезпечує її ефективність. Інформаційно-пошукові комунікативні вміння концентрують те, чого набуває особистість у процесі зовнішньої (практичної, педагогічної, комунікативної) діяльності, й одночасно розвиваються внутрішньо, але під впливом зовнішніх факторів. Групу інформаційно-пошукових комунікативних умінь (складова комунікативних умінь), які обра-но для формування у процесі підготовки майбутніх учителів до здійснення комп'ютерної комунікації, та їх критерії наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Інформаційно-пошукові комунікативні вміння та їх критерії

Інформаційно-пошукові комунікативні вміння	Критерії оцінки
Використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій (діалог «людина – комп'ютер»)	Адекватне формулювання власних потреб в інформації
	Володіння різними носіями, електронними банками інформації
	Швидкий і кваліфікований пошук, добір необхідних даних з різних джерел інформації (професійна, психолого-педагогічна література, періодика)
	Користування різними видами бібліографічних покажчиків, довідковою літературою (словниками, енциклопедіями, довідниками)
	Робота з текстовими файлами – Web-сторінками
Використовувати інформаційно-комунікативні технології для організації навчально-виховного процесу	Володіння основними засобами подання інформації
	Подання інформації в зрозумілому вигляді
	Використання інформаційних ресурсів Інтернет для організації навчального процесу
	Використання ресурсів локальної мережі для організації навчально-виховного процесу
	Управління навчально-виховним процесом за допомогою комп'ютерних технологій
Використовувати комунікативні ресурси комп'ютерних технологій (діалог «людина – комп'ютер – людина»)	Приймання й надсилання повідомлень електронною поштою
	Встановлення комунікативних зв'язків в асинхронному режимі зв'язку (off-line)
	Володіння технологією синхронного режиму зв'язку (on-line)
	Підтримання діалогу з учасниками всесвітніх тематичних телеконференцій
	Володіння культурою діалогу (сетікетом) із всесвітньою мережею

Зазначені теоретичні міркування було покладено в основу розробки змісту та технологій підготовки майбутніх учителів до здійснення комп'ютерної комунікації, представленого у модулі «Комп'ютерні технології як засоби професійно-педагогічної комунікації», який містить матеріал про можливості комп'ютера як засобу ППК; діалогу в системі «людина – комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина». Розкриваються питання застосування у ППК інформаційних технологій, зокрема комп'ютерної технології, гіпертекстової технології, мульти- та гіпермедіа технологій, інформаційно-пошукових систем; про комп'ютерні комунікації в режимах зв'язку off-line й on-line; труднощі, негативні наслідки впровадження комп'ютерних технологій; дистанційне навчання, його сутність, моделі, форми взаємодії.

Визначено сукупність знань, якими мають володіти студенти за підсумками вивчення модуля: архітектура, апаратне обладнання комп'ютера, експлуатаційні правила та ергономічні норми його використання; інтерактивні режими роботи з комп'ютером; комп'ютерні інформаційно-комунікативні системи; особливості використання комп'ютерних мереж у педагогічній діяльності; програми взаємодії у мережі; форми контакту в комп'ютерних мережах; особливості роботи з Web-сторінками мережі Internet; комп'ютерні комунікації в режимах зв'язку off-line та on-line; особливості комунікативних зв'язків за допомогою електронної пошти; алгоритм встановлення комунікативних зв'язків через участь у всесвітніх тематичних телеконференціях; алгоритм роботи вчителя з електронними банками інформації, пошук фахової інформації у мережі Internet; особливості мережевого етикету; способи взаємодії викладача і студентів, які мають місце в дистанційному навчанні. Опанування модуля передбачає оволодіння вміннями (табл. 1).

Розуміння загальної мети процесу підготовки майбутніх учителів до здійснення комп'ютерної комунікації вимагало адекватної технології навчання (сукупність методів, засобів і форм організації навчання, спрямованих на досягнення поставлених дидактичних цілей [2, с. 9–10]), яка спроможна забезпечити «запуск» внутрішніх механізмів самороз-

витку, самореалізації та самовдосконалення особистості майбутнього вчителя у різновидах комп'ютерної комунікації, зміну стереотипів та усвідомлення необхідності особистісних змін, поетапне відпрацювання інформаційно-пошукових комунікативних умінь та навичок, рефлексію своїх досягнень у професійному й особистісному зростанні і як результат – набуття студентами особистісного досвіду встановлення взаємозв'язків у системі «людина – людина». Підґрунтям цієї технології є особистісно-діяльнісний підхід (особистісно орієнтовані технології навчання), урахування динаміки особистісного комунікативного досвіду (технологія накопичення комунікативного досвіду), самостійна робота студентів.

Провідним видом діяльності студентів має бути різноманітна комунікативна і рефлексивна діяльність на основі використання особистісно орієнтованих технологій навчання, виконання різноманітних вправ та самостійної роботи. За допомогою повсякденних, різноманітних професійних комунікацій забезпечується актуалізація ціннісного потенціалу комунікативних знань, взаємозбагачення особистісного комунікативного досвіду суб'єктів комунікації, здійснення експертизи та корекції власних комунікативних дій. Оптимальне поєднання зазначених технологій навчання створює додаткову мотивацію і підвищує активність студентів до засвоєння знань, формування інформаційно-пошукових комунікативних умінь.

Наголошуємо на доцільності *технології ситуаційного навчання*, «застосування якої передбачає осмислення студентами реальної життєвої ситуації» [13, с. 9], завданням якої є вироблення навичок комунікативної поведінки студента залежно від ситуації. Під час розв'язання задачі-ситуації у студента виникає потреба поставити себе на місце вчителя та прийняти власне рішення, зважаючи на визначені обставини. Вирішення задач-ситуацій сприяє розвитку в студентів критичного мислення, навичок вирішення проблем і прийняття зважених рішень; активізації мислення, стимулюванню інтересу студентів до проблем комунікації вчителя, предмета; підвищенню відповідальності за прийняті рішення. Крім того, впровадження ситуаційного навчання сприяє відточенню студентами аргументації власної думки, апробуванню різних механізмів впливу (зараження, навіювання, переконання, наслідування), винайденню лінії поведінки у комунікації, забезпечує вияв особистісної позиції студентів у кожній конкретній ситуації, яка у певному випадку відіграє роль специфічного освітньо-виховного комунікативного засобу.

Аналіз задач-ситуацій розглядаємо як вирішення:

– проблемних ситуацій ціннісно-смислових конфліктів об'єктивної та суб'єктивної реальності, джерелом яких є розмаїття комунікативних проблем і ситуацій життєдіяльності особистості – освітніх, професійних та ін.;

– комунікативно-рефлексивних задач-ситуацій, що сприяють усвідомленню особистої відповідальності студента за наслідки власних комунікативних дій і прийнятих рішень. Змістовою основою задач-ситуацій мають виступати професійні ситуації, що потребують здійснення експертизи фактів, різних способів усвідомлення особистої відповідальності за прийняте рішення;

– задач-ситуацій, що спрямовуються на виховання в студентів педагогічного такту, регуляцію власного емоційного стану. Зміст ситуацій може бути самостійно підібраний студентами (в основі – метод Case-study – метод комплексного вивчення явища). На етапі моделювання ситуацій студенти мають розробити для однокурсників проблемні ситуації професійного характеру, які передбачають експертизу фактів з досвіду організації професійної комунікації (дії педагога в екстремальних ситуаціях (моральні, етичні), способи їх вирішення).

Проектуючи задачі-ситуації ціннісно-смислового аналізу реальності, педагог має добирати зміст ситуації як переживання, що ставить під сумнів емпірично сформовані цінності, зміст, мотиви, ідеали комунікативної діяльності й стимулювати вироблення нових критеріїв оцінки реальності, що виникає. В умовах свободи вибору студента, його самостійності створюються умови для значних змін у переконаннях, відносинах, цінностях, самооцінці. Специфіка діяльності педагога виявляється у своєрідному входженні за допомогою педагогічних технологій у структуру процесів самосвідомості й самоорганізації особистості з метою їх підтримки. Ця невидима зовні діяльність (метадіяльність) зміцнює або добудовує структури самосвідомості й тим самим активізує та оптимізує їх роботу.

Зразок ситуації може бути обговорений з викладачем, однокурсниками. Технологію ситуативного навчання (передусім іншим технологіям) доцільно використовувати під час проведення лекцій, семінарських занять з метою підвищення позитивної мотивації, активізації пізнавальної, комунікативної діяльності студентів, набуття досвіду вирішення проблем комунікації вчителя.

Варто враховувати, що опосередкований діалог з комп'ютером можливий за умови, коли а) студент і комп'ютер розуміють повідомлення один одного; б) їх спільна робота має професійне спрямування; в) студент і комп'ютер можуть чинити вплив на повідомлення один одного (наприклад, при виконанні певного завдання комп'ютер може давати рекомендації для коригування й спрямування діяльності студента, а студент може вносити свої зміни до запропонованих послуг комп'ютера); г) комп'ютерні навчальні системи адаптовані до здійснення комунікації зі студентами; відповідають умовам гнучкості, комфортності, простоти; яскраві, відкриті, потребують мінімальних витрат часу на знайомство з системою та підтримують обмін інформацією природною мовою.

Студенти мають оволодіти специфічною культурою здійснення опосередкованого діалогу із всесвітньою мережею Інтернет, який відбувається за своїми законами. На сьогодні в глобальних інформаційних мережах (Інтернет, FidoNet) сформульовано етичні правила діалогу із всесвітньою мережею, які можна знайти на сайтах (relcom.education). Це так званий мережевий етикет (сетікет) – сукупність норм (правил) поведінки в інформаційному просторі (www.setiket.by.ru).

Викладач має враховувати, що діалог студента з комп'ютером, як і звичайний, передбачає обмін змістом: знаннями, способами діяльності, емоційно-ціннісним ставленням, мотиваційно-вольовим впливом на іншу людину з метою зміни її поведінки. Проте цей діалог все ж є результатом дії студента суворо у межах розробленої фахівцями-програмістами програми. Тому його не можна назвати рівноважним (людина отримує нову інформацію у межах уже відомих знань машини). Результатом роботи людини і персонального комп'ютера майже завжди є нова інформація, що виробляється людиною за допомогою комп'ютера (меж, яких змінити не можна, але скористатися для розвитку – можна).

Оволодіння студентами майстерністю опосередкованого діалогу забезпечують *програми обміну повідомленнями в режимі реального часу*, які відображають повідомлення відразу після їх відправлення, без суттєвої затримки часу і дозволяють взаємодіяти не тільки за схемою «студент – комп'ютер – студент», але й у групі, реалізуючи схему «студент – комп'ютер – (студенти + викладач)». Повідомлення фіксуються на комп'ютері викладача, дозволяючи йому бути природно включеним у загальний діалог студентів і реалізовувати додатковий контроль за їхнім діалогом, виявляти рівень знань студентів, наявні проблеми, своєчасно коригувати їхню діяльність.

Підготовка студентів до професійно спрямованої комп'ютерної комунікації передбачає використання систем *особистого* (чат (chat) діалогу, коли повідомлення, що набирається одним із його учасників автоматично відображається й у іншого учасника, на яке він таким же чином відповідає, продовжуючи у такий спосіб діалог), й *колективного* (колективний чат, коли учасники колективного обговорення по черзі обмінюються репліками-повідомленнями) діалогу за допомогою електронної пошти (e-mail). Студент набирає повідомлення і відсилає його адресату, який миттєво або у зручний для нього час це повідомлення одержує і за необхідності посилає відповідь. Повідомлення, що відсилається на електронну конференцію (форум), стає доступним усім її учасникам. Кожен учасник має можливість відповісти на таке повідомлення, підтримавши тим самим обговорення, стати навіть ініціатором нової галузі в структурі питань, обговорюваних на конференції.

Формування в студентів інформаційно-пошукових комунікативних умінь забезпечують такі види телекомунікаційних засобів в освітньому контексті: *інформаційне забезпечення* (побудова телекомунікаційних проектів на основі збирання, опрацювання, зіставлення студентами різного роду інформації, яка становить інтерес); *спільний аналіз даних* (зіставлення та чисельний аналіз інформації, що збирається в різних місцях; підготовка оглядів, аналіз результатів, звітів про те, що було виявлено).

За умови використання комп'ютерних технологій професійна позиція педагогів помітно змінюється: з носія готових знань і способів роботи вчитель перетворюється на керівника, посередника і помічника студентів у процесі спільної творчої роботи, забезпечуючи демократизацію, відкритість, толерантність у процесі навчання. Крім того, зазначимо, що використання комп'ютерного діалогу змінює характер навчально-виховного процесу, сприяє формуванню у студентів планетарної свідомості, відчуття приналежності до людства, планетарного соціуму, відповідальності за майбутнє, містить потенціал для розвитку патріотизму, інтернаціоналізму, колективізму.

Чільне місце відведено *вправам* – завданням, які потребують багаторазового виконання дії з метою її засвоєння. У процесі виконання вправ відбувається з'ясування змісту дії, її закріплення, узагальнення.

Результатом виконання вправ стають навички і звички. Цей процес потребує самоконтролю, оцінювання й уточнення кожної повторюваної дії. Багаторазовість виконання вправ формує нормативи правильності дій, у подальшому – точності, а потім – швидкості. Засвоєння дії до рівня правильності засвідчує наявність уміння, а точність і швидкість – сформованість навички.

Доцільними вважаємо пошукові вправи, що забезпечують формування в студентів інформаційно-пошукових комунікативних умінь. Нами розроблено зміст, технологію спрямованого та контекстного пошуку даних (пошук фахової (психолого-педагогічної) інформації за допомогою пошукових серверів, робота з сайтами бібліотек та ін.), інструктивні матеріали для їх виконання.

Наведемо приклади деяких вправ.

1. Знайти віртуальні Web-музеї художника Ван Гога, представника імпресіонізму в образотворчому мистецтві (www.artmuseum.net/vangogh). Вивести на екран твори «Іриси», «Село», «Червоний виноградник», «Зоряна ніч», «Сосяшники», підготувати розповідь для учнів.

2. За допомогою ресурсів www.earthcam.com провести віртуальну екскурсію для старшокласників по цікавих місцях планети: лондонський Біг Бен, Ейфелева вежа, Єлисейські поля.

3. Здійснити пошук сайту бібліотеки (зокрема, Вернадського), використовуючи можливості пошукових серверів міжнародної мережі Internet.

4. Використовуючи ресурси сайту бібліотеки, здійснити пошук і добір літератури з визначеної теми (педагогічне спілкування, особливості взаємодії в системі «викладач – студент», міжособистісні конфлікти в педагогічному колективі тощо).

5. Використовуючи ресурси сайту бібліотеки, зокрема каталоги періодичної літератури, здійснити аналіз найбільш цікавих сучасних психолого-педагогічних проблем.

6. Використовуючи ресурси Internet, здійснити пошук найцікавіших статей з певної теми, текст статті подати в електронному вигляді як файл додатка Microsoft Word, щоб з ним мав змогу ознайомитися викладач.

7. За допомогою пошукових серверів здійснити пошук сайтів періодичних психолого-педагогічних видань (журнали, газети).

8. Через поштовий сервер ua.fm надіслати повідомлення колезі про отримані результати проведеного вами педагогічного дослідження.

9. Використовуючи поштовий сервер, надіслати рецензію на самостійну роботу учня за допомогою програми Microsoft Outlook Express.

10. Удаючись до пошукових серверів Yandex (<http://yandex.ru>), Rambler (<http://rambler.ru>), здійснити пошук з певної теми.

Впровадження пошукових вправ дозволяє відпрацювати навички передачі, збереження й наведення інформації, поведінки в глобальному інформаційному просторі, корекцію віртуальних прийомів комунікації.

Вищезазначені технології можуть бути реалізовані під час організації різних форм навчання. Вони орієнтовані на продуктивне оволодіння студентами теоретичних положень комп'ютерної комунікації та практичне їх застосування, містять завдання для самоконтролю, самостійного опрацювання навчального матеріалу, інструктивні матеріали до виконання цих завдань.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що розроблені та адаптовані у навчально-виховний процес ВНЗ (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Луганськ) змістовий та технологічний компоненти підготовки майбутніх учителів (викладачів ВНЗ) до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації довів свою ефективність. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо розробку шляхів розвитку й методики формування інформаційно-пошукових комунікативних умінь у процесі вивчення студентами навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» (для студентів, які не вивчають курс «Професійно-педагогічна комунікація»).

Список використаної літератури

1. Андреев А.А. Дидактические возможности средств информационных и телекоммуникационных технологий в системе дистанционного обучения /А. Андреев // Материалы 12-й междунар. конф. «Информационные технологии в образовании» (ИТО-98-99): Режим доступа: (<http://ito.edu.ru/1998-99/h/andreev-t.html>).
2. Борытко Н.М. Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01/ Н.М. Борытко. – Волгоград, 2001. – 46 с.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Просвещение, 1993 – 153 с.
4. Волкова Н.П. Возможности комп'ютерних інформаційно-комунікативних систем у підготовці майбутніх учителів до педагогічної комунікації / Н.П. Волкова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр.; ред. Т.І. Сущенко та ін. – К.; Запоріжжя. – 2004. – Вип. 31. – С. 116–121.
5. Грейліх О.О. Підготовка майбутніх вчителів до міжособистісної професійної взаємодії: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.О. Грейліх. – К., 2000. – 19 с.
6. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2 вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.
7. Морзе Н.В. Система методичної підготовки майбутніх учителів інформатики в педагогічних університетах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н.В. Морзе. – К., 2003. – 596 с.
8. Носенко Е.Л. Методологічні аспекти забезпечення запам'ятовування інформації при розробці дистанційних навчальних курсів: метод. посіб. / Е.Л. Носенко, С.В. Чернишенко. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2003. – 88 с.
9. Освітні технології / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.: навч.-метод. посіб.; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
10. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
11. Романов А.Н. Технология дистанционного обучения в системе заочного экономического образования / А.Н. Романов, В.С. Торопцов, Д.Б. Григорович. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 303 с.
12. Сергеев А.Н. Развитие личностной свободы старшеклассников в условиях компьютерного обучения: дис. ... канд. пед. наук:13.00.01 / А.Н. Сергеев. – Волгоград, 2002. – 191 с.
13. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / упор. О. Сидоренко, В. Чуба. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
14. Столяревская А.Л. Формирование информационной культуры студентов педагогических вузов при изучении курса информатики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А.Л. Столяревская. – Харьков, 1998. – 172 с.
15. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М.: Педагогика, 1983. – 352 с.
16. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб.: «Питер», 2001. – 536 с.
17. Чусавитина Г.Н. Педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию электронно-коммуникативных средств в учебно-воспитательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.Н. Чусавитина. – Челябинск, 1995. – 211 с.

В статті раскрыта сутність феномена «комп'ютерна комунікація», її комунікативні можливості, засоби, особливості; обґрунтована важливість для вчителя оволодіння засобами комп'ютерної комунікації; раскрыті особливості підготовки майбутніх учителів до здійснення професійно спрямованої комп'ютерної комунікації.

Ключевые слова: комп'ютерна комунікація, засоби комп'ютерної комунікації, підготовка майбутніх учителів.

The essence of the phenomenon «**computer communication**», its **communicative possibilities, facilities and features** have been exposed in the article; the importance of computer communication facilities mastering for a teacher have been grounded; the features of future teachers' training to get them prepared for professionally directed computer communication implementation have been discussed.

Key words: computer communication, computer communication facilities, future teachers' training.

Одержано 21.01.2013.